

VÝCHOVA

základná kategória pedagogiky

Doc. Vlasta Cabanová, PhD.

22. 10. 2020

VZŤAH TEÓRIE A VEDY

- *POSTUPNÝ VÝVOJ OD NÁZOROV JEDNOTLIVCOV NA VÝCHOVU
K SYSTEMATICKÝM TEÓRIÁM A K KOMPLEXNÝM VEDNÝM ODBOROM*

T. Kuhn :

aby bola sa teória stala vedou, musí spĺňať základné **kritériá**,
musí mať vlastný:

- **predmet** skúmania
- **system**,
- **pojmový aparát**,
- **nástroje skúmania.**

PEDAGOGICKÁ TERMINOLÓGIA

JEDNOU Z NAJPODSTATNEJŠÍCH ČRŤ VEDY, STRÁNOK ABSTRAKTNÉHO MYSLENIA JE
TVORENIE POJMOV A KATEGÓRIÍ.

KAŽDÁ VEDNÁ DISCIPLÍNA MÁ VYTVORENÝ SVOJ **POJMOVÝ APARÁT** - VLASTNÚ
TERMINOLÓGIU.

TERMINOLÓGIA SLUŽI NA USÚSTAVNENIE POZNATKOV KONKRÉTNEJ VEDNEJ
DISCIPLÍNY, JEJ UPRESŇOVANIE JE PRIEBEŽNÝM JAVOM A PREJAVOM ROZVÍJAJÚCEJ SA
VEDY.

MNOHÉ VÝRAZY A POJMY SÚ V PG. POMERNE JASNÉ A ZROZUMITEĽNÉ, ALE TAKTO
INTUITÍVNE CHÁPANÉ VNÁŠAJÚ DO VEDY *NEPRESNOSŤ A MNOHOZNAČNOSŤ.*

KATEGÓRIA

KATEGÓRIA PREDSTAVUJE **NAJVŠEOBECNEŠÍ POJEM,**

- VZŤAHUJE NA ŠIROKÝ OKRUH ČIASTKOVÝCH JAVOV A PROCESOV:
- VÝCHOVA,
- CIEĽ VÝCHOVY,
- OBSAH,
- PROSTRIEDKY VÝCHOVY,
- PODMIENKY VÝCHOVY,
- FORMY VÝCHOVY,
- METÓDY VÝCHOVY,
- OBSAH VÝCHOVY.

POJEM

- JE JAZYKOVÝ NÁZOV OBSAHU PODSTATNÝCH ZNAKOV A VLASTNOSTÍ POZNANÉHO JAVU;
- OBSAH POJMOV SA MENÁ A PREHLBUJE PEDAG. POZNANÍM. ODBORNÍCI SA OBSAHU A ROZSAHU POJMOV PLATNÝCH V DANOM ČASE.
- **POJEM NIE JE DEFINOVANÝ S KONEČNOU PLATNOSŤOU** RAZ A NAVŽDY:

PEDAGOGIKA,
UČITEĽ,
ŽIAK,
ŠKOLA,
TRIEDA,
VYUČ. PROCES,
VZDELÁVANIE,
VZDELANIE,
VYUČOVANIE,
UČENIE,
UČIVO.

V čom spočíva výchova?
Čo je výchova?

KATEGÓRIA VÝCHOVA AKO ÚSTREDNÁ,
NOSNÁ KATEGÓRIA PEDAGOGIKY

- Výchova je základná kategória pedagogickej teórie a praxe. Výchova patrí k základným a vôbec najstarším ľudským činnostiam, ale ako zámerná ľudská činnosť vzniká až na určitom stupni vývoja spoločnosti.
- O všeobecnú definíciu výchovy sa už od 19. stor. usilovali mnohí pedagógovia, ale aj filozofi a hľadali odpoveď na túto otázku.
- Existujú rôzne poňatia výchovy sú *ovplyvnené* :
 - **sociokultúrnymi podmienkami,**
 - **odlišnými koncepciami poňatia človeka,**
 - **ale i zdôrazňovaním jednotlivých stránok výchovného procesu.**

Prístupy k chápaniu výchovy

A – **plne riadený proces** ovplyvňovania nehotového človeka pedagógom alebo inštitúciou, s cieľom podriaďiť ho spoločenským normám či normám inštitúcie.

B – iná skupina chápe výchovu ako **akceptovanie úlohy samotného vychovávaného ako subjektu vlastného formovania**, zvyrazňujú podiel osobnosti na vlastnom utváraní (reformné hnutie),

C – ďalšia skupina vo vymedzení výchovy považuje za najdôležitejší **vzťah medzi učiteľom a žiakom**. Všímajú si predovšetkým procesualnú stránku výchovy (napr. alternatívna pedagogika).

- Laco Ďurič: *„Výchova je proces systematického formovania mravného uvedomenia, mravného presvedčenia, mravného konania a správania osobnosti a kolektívu“.*
- Otec Ján Pavol II.: *„Výchova vlastne spočíva v tom, aby sa človek stával viac človekom. Aby mohol viac byť a nielen aby viac mal a ďalej v dôsledku toho, čo má, čo vlastní, poznal plnšie, čo je to byť človekom. K tomu je potrebné, aby človek poznal, že bude viac nielen s blížnymi, ale taktiež pre blížnych“.*

ROZVOJ OSOBNOSTI MLADÉHO ČLOVEKA JE MOŽNÝ LEN CIEĽAVEDOMÝM VÝCHOVNÝM PÔSOBNÍM...

- **Proces výchovy** môžeme označiť ako cieľavedomú, na vzájomnej interakcii založenú činnosť, v priebehu *ktorej sa rozvíja osobnosť* jednotlivca v celej výchovnej skupiny.
- V procese výchovy dôležitú má VNÚTORNÉ spracovanie vonkajších podnetov, ktoré nemôže byť iba pasívnym odrazom, ale samostatnosť a tvorivý prístup k spracovaniu vedie k ďalšiemu rozvoju osobnosti.

Suma sumárum

- Vo všeobecnosti je výchova procesom zámerného pôsobenia na osobnosť človeka, aby sa dosiahla pozitívna **zmena v jeho vývoji**.
- Výchova je **zložitá, komplexná špecificky ľudská činnosť** špeciálne pripravovaná a realizovaná, s dosahom na zmeny v telesnom a duševnom vývine jednotlivca a v jeho správaní.
- Viacerí autori vyzdvihujú moment najmä **zdokonaľovania** (šľachtenia, zušľachtovania, skultúrňovania, pestovania).

ZÁKONITOSTI VÝCHOVNÉHO PROCESU

- **jednotnosť** a vzájomná **previazanosť** výchovy s rozvojom osobnosti. Výchovný obsah, voľba metód a výchovných prostriedkov závisia od kvality rozvoja vychovávaných, ich rozvoj je výsledok výchovy.
- Dôležitou stránkou výchovného procesu je aj **účinnosť**, kompetentnosť pedagogických pracovníkov a vychovávateľov. Výchova sa realizuje rôznymi spôsobmi práce a tiež dôležitý je osobný príklad vychovávateľov.
- **Zložitosť** výchovného procesu spočíva i v tom, že výchovné pôsobenie sa realizuje v priebehu, popri učení a nie je len výsledkom dobre osvojenej teórie, ale aj vštepovanie potrebných vlastností vychovávanému.

ŠPECIFICKÉ **ZNAKY** VÝCHOVNÉHO PROCESU

- **MNOHOFAKTOROVOSŤ** výchovného procesu. Ciele výchovy a proces výchovy sa realizuje v škole, významnú úlohu zohráva rodina, zariadenia výchovy mimo vyučovania, v cirkevných inštitúciách, detských a mládežníckych organizáciách.
- **PERSPEKTÍVNOSŤ** výchovného procesu. Spoločnosť, výchovné zariadenia, inštitúcia, učiteľ, vychovávateľ, projektujú určitý finálny produkt – cieľ do budúcnosti, ktorý predstavujú čiastkové ciele výchovy umožňujúce sebarealizáciu jednotlivca v spoločenskom živote.
- **BIPOLÁRNOSŤ** výchovného pôsobenia. Výchova je 2-stranný proces založený na aktivite a tvorivosti medzi učiteľom a žiakom, vychovávateľom a vychovávaným. Z tohto pohľadu je výchova interakciou a komunikáciou.
- **HUMÁNNOSŤ** výchovného pôsobenia. Predstavuje zameranie výchovy na vzájomné spolužitie medzi ľuďmi založené na humánnych vzťahoch. Výchova sa tak stáva procesom humánnym a humanizujúcim. Humanita (ľudskosť) predstavuje láskavosť, prívetivosť, úprimnosť, ušľachtilosť, spravodlivosť, toleranciu, priateľstvo, ale aj pozitívny vzťah k ľudstvu, k národu, k jednotlivcovi, k človeku.

ETAPY VÝCHOVNÉHO PROCESU

1. Etapa: **etapa zistenia počiatočného stavu vychovanosti**, v priebehu ktorej vychovávaný pracovník zistí: aký je fyzický, psychický a sociálny stav vychovávanej osoby jednotlivca. Zisťuje tak, aké sú predpoklady výchovného pôsobenia. Používa pri tom metódy pedagogickej diagnostiky, najmä pozorovanie, rozhovor, štúdium produktov žiackej činnosti, alebo vhodne volené problémové úlohy. Pomocou nich získavame poznatky o vedomostiach žiaka a ich kvalite, hodnotovej orientácii, o telesnej zdatnosti, o vzťahoch k spolužiakom a iným učiteľom.

K úspešnosti vo výchovnom pôsobení treba poznať štruktúru žiakovej osobnosti → preto na základe zistených pedagogických faktov si učiteľ spracováva hodnotenie žiakovej osobnosti, t.j. komplexnú pedagogickú charakteristiku žiakov

2. etapa výchovného procesu

- **etapa pedagogického plánovania** spočíva vo vytvorení projektu výchovného pôsobenia, kde si presne stanovujeme konkrétne ciele, ktoré sú pre rozvoj jednotlivca alebo výchovnej skupiny potrebné. Je dôležité, rozmyslieť si, ako plán realizovať, aké má byť tvorivé osvojovanie nadobúdania poznatkov a ich uplatnenie v praktickom živote.
- Ďalej záleží na pedagógovi, ktoré logické postupy uplatní a v akom poradí. Ciele musia byť stanovené nielen v oblasti poznávacích procesov, ale i v etickej, estetickej, ekologickej, dramatickej, pracovnej, telesnej výchovy.

3. etapa výchovného procesu

- Etapa: **etapa usmerňovania** výchovnej činnosti vychovávaného spočíva vo vytváraní výchovných situácií, v priebehu ktorých sa formuje osobnosť vychovávaného jednotlivca.
- Osvojovanie stanovených cieľov a dosiahnutie pozitívnych výsledkov je možné len vo veľmi úzkom interakčnom pôsobení, ak je určitým spôsobom usporiadaný vzťah aktivity riadiacej výchovnej zložky a aktivity vychovávaného.
- Toto je možné len vtedy, ak je učiteľ na výchovnú prácu dobre pripravený po stránke teoretickej a praktickej.

4. etapa

- **etapa zhodnotenia** výsledku pedagogického pôsobenia, kde zisťujeme účinnosť pedagogického pôsobenia, ako sa vychovávaný vplyvom výchovy zmenil.
- Má spätnoväzbový charakter, lebo na základe zhodnotenia výsledku reguluje a upravuje učiteľ vychovávateľ svoju ďalšiu činnosť. (Pomerne jednoducho môžeme zistiť, ako sa výchovným pôsobením zmenila znalosť učebných faktov a s nimi spojených zručností.
- Ich meranie a opis je jedným zo spôsobov, ktorým posudzujeme zmeny osobnosti k lepšiemu alebo horšiemu.

CIELE A OBSAH VÝCHOVNÉHO PÔSOBENIA

- Čo sú to výchovné ciele?

Pod slovom cieľ sa rozumie želaný výsledok nejakého konania. Výchovný cieľ je teda to, čo niekto chce dosiahnuť výchovným konaním.

- Výchovné ciele sú:
- **IDEÁLY** (ideálne predstavy, predstavy o osobnosti, o osobnostných vlastnostiach – celkové ideály, čiastkové ideály)
- **VZORY** (správania sa ľudí)
- **NORMY** (určujú akými vlastnosťami sa majú vyznačovať vychovávaní ľudia)
- **MIERY** (na posudzovanie správania ľudí, ich dokonalosti) To platí najmä pre nadindividuálne ciele – t.j. kolektívne, spoločenské. Majú všeobecnú platnosť.

DRUHY CIEĽOV VO VÝCHOVE

- **Humanistické** - všeľudské, ľudomilné, založené na úcte k ľudskej osobnosti. Vychovávať ľudí slobodných, činorodých, uvedomelých si svoje schopnosti a možnosti (Rotterdamský, Rablleais, Moor, Campanella, Komenský).
- **Kultúrne** – odovzdať poklady kultúry a spätne pôsobiť na povznesenie kultúry (Paulsen, Mayer)
- **Utilitaristické** – vo vzťahu k osobnému úžitku, praktickým potrebám, podobne ako v pragmatických koncepciách (Rousseau, Spencer).
- **Naturalistické** – v učení napodobňovať pochody vonkajšej prírody, odvrátenie sa od ľudskej kultúry, návrat k prírode (Ratke, Komenský, Locke, Rousseau, Diesterweg – prirodzená výchova)
- **Individuálne** – vzdelávanie uskutočňovať individuálne podľa schopností jedinca, urodzený vychovávateľ v domácom prostredí.
- **Sociálne ciele** – mravné a hmotné povznesenie dieťaťa. Pestalozzi – zdôrazňoval sociálne úlohy školy, ktorá má obrodiť ľudstvo, pripravovať pre občiansky a praktický život (Kerschensteiner) + socializácia mladej generácie (Durkheim).
- **Národné ciele** – vo výchovnovzdelávacom procese používať materinský jazyk, rozvíjať vlastnú národnosť pestovaním jazyka, histórie kultúry, tradícií (Paulsen, Ušinskij).
- **Náboženské ciele** – vychovávať k zbožnosti (Komenský, Pestalozzi, Herbart, Fröbel)

SYSTEM VÝCHOVY

je charakterizovaný **SYSTEMY OSOBNOSTI**

Určujúce faktory :

- biologické,
- psychologické,
- sociálne.

Špecializácie výchov podľa zamerania:

- rozumová, etická, estetická výchova, sexuálna, náboženská...
- sociálne spoločenská (rodinná, právna, ekonomická, pracovná výchova).

Faktory :

SYSTÉMY OSOBNOSTI

- *biologické:*

- *psychologické:*

- *sociálne:*

→→→ SYSTÉMY VÝCHOVY

- telesná výchova
- rozumová, etická, estetická výchova
- spoločenská (rodinná, právna,
- ekonomická, pracovná výchova).